

Coromines torna a Proust

El volum III de l'“Onomasticon Cataloniae” és, a part la seva aportació científica, un retorn al Coromines autobiogràfic del ‘Diccionari etimològic’.

Quan Joan Coromines era noi, arrimava l'orella a una grossa roca que hi havia enclavada a terra en el pati del monestir de Pedralbes per sentir-hi un brogir, qui sap si el brogir d'aigües subterrànies. El record infantil de la colla del noi Joan Coromines falca –com Proust falca els records del narrador amb la madalena– l'etimologia d'una penya de la Vall de Gallinera, el topònim *El Bronyidor*, article que forma part del volum III de l'*Onomasticon Cataloniae*, corresponent a les lletres BI-C.

El volum III, la part del volum escrita per Joan Coromines, és deixant de banda la seva aportació científica, un retorn al món personal –autobiogràfic, ideològic, literari, moral i quotidià– de l'autor del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

Així, ens informa d'un altre fet personal més reclusat encara, de juliol de 1909, la Set-

mana Tràgica. Aquell juliol tenia quatre anys i quatre mesos justos. Després de comentar que “en els meus anys infantils, estiuèjvem amb els meus pares a *Cabrils* del Maresme, poble tranquil de modesta importància, del qual tinc un record inesborrable”, afegeix, en una nota a peu d'article: “Sola amb mi la meva mare, amb el pare a Barcelona, pujàrem a *Montcabrer*, el dia pitjor de la setmana de juliol de 1909, per veure si era cert que ‘Barcelona està cremant’ (veure si havíem d'anar amb ell...)”. El testimoni dels estius familiars li permet destacar que “havíem de dir incessantment al servei, a missatgers i a mant amic”, que no era *Cambrils*, el poble on estiuèjaven, sinó *Cabrils*, i a fer diverses consideracions i aclariments sobre la contaminació, no solament popular, sinó també d'erudits, que han sofert els *Cabrils* per culpa de *Cambrils*, parònims que no te-

nen, diu, res a veure, etimològicament parlant.

A vegades, els seus records són petits homenatges a amics i mestres. A la Font de Boet (p. 44) "féu el darrer campament d'estiu Pompeu Fabra l'a. 1935, voltat pels seus deixebles, entre ells l'autor".

Creix: toca ferro! I, finalment, el record personal pot tenir únicament la finalitat de refrescar fets que s'emmarquen en unes situacions històriques d'interès general que no po-

ARXIU

dem oblidar. En l'article *Creixell* fa aparèixer de cop i volta el cognom català *Creix* i això l'empeny a escriure aquesta nota: "nom d'un insigne personatge ('toca ferro!'); davant del qual i d'ell mateix em féu menjar el cònsol la truita que aquest m'havia portat, un dia 14 anys enrera (ara ja bastants més) en cert soterrani de Barcelona".

Com se sap, Creix és el nom del famós inspector de la brigada político-social de la Barcelona franquista i el soterrani deu correspondre al de l'edifici de la Via Laietana. Joan Coromines va ser un dels 19 intel·lectuals detinguts per haver assistit a l'homenatge a Rubió i Balaguer celebrat a la Facultat de Dret el dia 3 de març de 1967. El lingüista tenia passaport nord-americà i, després de ser detingut, va ser conduït a la frontera i expulsat per "indesitjable".

Per Coromines, la recerca del temps perdut és també la recerca d'un passat històric. La gran serra de Busa, "altiplà cenyit d'enormes cingleres", a prop de Sant Llorenç de Morunys, "és refugi d'àligues i gamarussos" i "també de carlins, quan no de guerrillers de la llibertat (uns dies fou capital de la República espanyola) que allí hi mantingueren 'la desitjada' [la Constitució de Cadis], en el segle passat, quan ja els castellans l'havien deserta-

Benicarló: "Que en el terme o en els veïns es fa un famós vi negre, es podria deduir ja del nom de carlon o carló que (per mutilació de Benicarló) donen a una bona qualitat de 'vino tinto' en molts llocs d'Andalusia i d'Aynèrica del Sud".

da pertot". A causa d'aquets fets històrics, "aqueixes cingleres no podien rebre un nom més adequat ni eloqüent", diu, perquè el mot indicaria, com el portuguès *buçaco* i el francès *buse*, serra d'aligots, de falcònids.

El fet que el nom de catalans aparegués primerament en la ploma de dos italians l'explica d'aquesta manera: "Els italians necessitaven un nom ben clar per distingir aquest nou estel que s'aixecava, aquesta nació jove i ambiciosa, que tan aviat col·laborava com rivalitzava amb ells" (p. 336).

Retaule expoliat pel rei. El "magnífic retaule" que en el segle XVI va pintar "l'insigne Joan de Joanes" a l'església de Bocairent, "l'antiga i important vila valenciana dels vessants ponentins de la Serra de Mariola", va ser "expoliat en el s. XVIII pel rei de Madrid i dipositat en el gran museu madrileny".

La Vall d'Aran és el "primer cas en el món, d'un petit poble que resol pacíficament el seu status nacional per votació lliure i majoritària, sota l'ègida catalana i papal", l'històric plebiscit "pel qual els aranesos votaren, quasi majoritàriament, la unió amb Catalunya", al final del procés que s'hi instruí, els anys 1301 i posteriors "durant les negociacions franco-catalanes, sota l'arbitratge del Vaticà". És un "fet transcendental en la història dels avenços europeus del Dret Internacional" (pp. 310-31).

La rapacitat dels franquistes. L'expoli del rei de Madrid va continuar, fet i fet, sota el franquisme, per franquistes de casa. La Fou de Bor, a la Cerdanya, "notabilíssim accident espeleològic", és "una meravella del País tristament destruïda avui impunement per la golafreteria explotadora del criminal i vandàlic alcalde franquista, per enriquir-se amb la venda de terrenys".

"Més terrible" que la destrucció de l'absis, l'església i alguns dels retaules de l'església romànica empordanesa de Canapost, per culpa de la humitat de la vall, de la qual es lamentava Monsalvatge l'any 1909, "fou encara la rapacitat dels franquistes que denunció a continuació". I denuncia: "Quan vaig anar, en temps d'autoritats franquistes, a Peratallada (IV-1958), l'inf. deplorava: 'a Canapost aquesta gent estan deixant descobert l'antic campanar' (segurament per llevar i fondre -i cobrar-ho defraudant els béns del poble- el teulat metàl·lic que hi mostra aquella foto de 1909)."

La constatació històrica, contemporània o pretèrita, es torna a vegades comentari irònic. "Els títols nobiliaris -diu a l'article *Caro*- van tan barats en l'Espanya del s. XX, que poden haver fet marquès qualsevol castellà de cognom *Caro*".

Les persones han estat també víctimes de la

RAFA GIL

història, i cal recordar-ho. "L'erudit castellerçolenc J. Carrera i Pujal, el diligent col·lector i historiador de l'economia catalana en els darrers segles", és un "bon patriota, seguidor ardent de les bones doctrines de Prat de la Riba (el gran home que ha estat glòria i orgull màxim de Castellterçol), que hagué de pagar durament les seves idees després de la catàstrofe nacional" (p. 327).

Elogi de Benicarló. Les ciutats també poden adquirir virtuts gairebé personals. Benicarló "té una bella història ciutadana de gent disciplinada, liberal i cristiana, i valenta, car resistí tres formidables setges". Però encara té un altre atribut, el vi negre, atribut encaixat en el topònim: "Que en el terme o en els veïns es fa un famós vi negre, es podria deduir ja del nom de *carlon* o *carló* que (per mutilació de *Benicarló*) donen a una bona qualitat de 'vino tinto' en molts llocs d'Andalusia i d'Amèrica del Sud".

Amb una visió històrica tan àmplia, no és sorprenent que la línia del present actual es confongui amb el passat immediat –però, com veurem, també amb el futur– sobretot si tenim en compte que alguns dels articles ara publicats poden haver estat redactats fa alguns anys. Per exemple, discrepa d'una etimologia d'Enric Moreu-Rey, mort l'any 1992, i en parla com si encara fos viu: "La refutem si no sap greu al Sr. Moreu, que organitza el ben pagat butlletí micròfonic" (p. 120).

Crida a un savi montserratí. En l'article *Castellbell* signat per les inicials J. F. C., el col·laborador de Coromines diu que "El P. Anscari Mundó comunicà a J. Cor. que...". Com se sap, ja fa molts anys que aquest pare no existeix. Va penjar els hàbits i es va convertir en Manuel Mundó. Joan Coromines sembla que ho desconeix, o no ho vol saber,

Germà Colon: "Notable que el saber de Germà Colon –'omniscient' en temes valencians!– amor, valga'ns Déu, de terra lonhana– (Furs de València NCI I, 109) no hagi sabut identificar el lloc, que ja assenyalà la GGRV (vol I, p. 4)".

quan afegeix, a la nota del seu col·laborador: "Si bé caldria trobar confirmació directa de l'afirmació d'En Mundó, que per ara ens manca, i que acceptàrem com bona veritat d'un savi montserratí". I acaba la nota, amb una crida personal: "ajudi'ns, amic".

Però ara Mundó ja no pot ajudar Coromines en qualitat de savi montserratí. Tan sols com a savi. Potser Coromines i J. F. C. van dirigir la petició d'ajut a la muntanya sagrada i no van obtenir-ne resposta. Finalment, el lector de Coromines es preguntarà sens dubte si el lingüista sap que el savi va deixar de ser montserratí i es va convertir en gendre de Ramon Aramon i Serra. Haurà deixat de ser també savi, per això?

La mà negra d'Aramon. Un Aramon i Serra tan bescantat per Coromines, que, en aquest volum III, torna a fer el paper de culpable. Coromines va creure que havia convençut Sanchis Guarner que l'accentuació *Cérvol* és absolutament inexistent i del tot infundada, "però en el nomenclàtor que li publicà l'I. E. C. el 1966, s'ha imprès el disbarat riu *Cérvol*". Per això, es pregunta: "No seria per intervenció del secretari Aramon, que llavors tenia la dèria de postergar el nom de l'animal *cervo* a profit de la forma ultracorregida *cérvol*?" L'acció és "majorment deplorable", perquè "d'aquí ha passat aquest disbarat a la *GrEncCat* i d'altres obres".

ARXIU

Ramon Aramon i Serra. Coromines veu la seva mà negra en algunes entrades.

En el mateix nomenclàtor, hi veu un cop més la mà negra d'Aramon. En l'article dedicat al riu valencià *Clariano*, escriu: "És, doncs, nom ben conegut, en aquesta única forma; i no pas impopular en la gent arrelada o rústica de la comarca. Són infundades i enterament arbitràries les formes *Clariana* (*Gr. Enc. Cat.* article signat per un un [sic] J. Ma. Calvet) i *Clarià* que hom ha atribuït a Sanchis Guarner en el *Nomencl.* que li publicà el Secr. Aramon de l'I. E. C., el 1966 (p. 22): devia ser cosa d'aquest; no puc creure que l'amic Sanchis inventés cosa tan arbitrària".

Com que J. F. C. situa el present en el passat, no ens ha de

sorprendre que digui que el conegut monestir osonenc de Sant Pere de Caserres, s'hagi "convertit avui en masia", perquè fa més de trenta anys que va deixar de ser utilitzat com a casa de pagès.

Curiositats verdaguerianes.

Si el passat, com hem vist amb les referències a Moreu i a Mundó, és, per Coromines, present, en una ocasió, és el futur el que es fa present. A la pàgina 214, parlant de Verdguer, dona per feta, a març de 1995, una edició crítica de *Canigó* que preparava "En Garolera" (Narcís Garolera) i que té previst editar aquesta tardor a les edicions Quaderns Crema. Si durant tants anys no ha pogut establir el contacte científic amb Mundó, això no vol dir que no estigui al cas dels darrers avenços lingüístics. Quan es tracta de paraules verdaguerianes, és capaç d'incloure'n l'aportació a última hora, abans de ser publicada l'edició.

I també és capaç de filar més prim encara del que ho fa normalment. Els volums posteriors al volum I de l'*Epistolari* de Verdguer publicat per Casacuberta, "ha quedat en mans menys amigues del poeta que de la corrua dels seus detractors". (p. 434). No diu noms. J. Torrent i Fàbregas és el que s'ha encarregat dels posteriors, verdaguerià homenatjat pels verdaguerians però que, segons Coromines, no deu haver mostrat l'amor pel poeta que altres verdaguerians li han vist.

Al costat del bescantat Aramon, no hi podia faltar Germà Colon. Aquesta vegada diu d'ell: "Notable que el saber de Germà Colon -'omniscient' en temes valencians!- amor, valga'ns Déu, de terra lonhana- (*Furs de València* NCI I, 109) no hagi sabut identificar el lloc, que ja assenyala la GGRV (vol I, p. 4)" (p. 83).

L'esperit d'independència i l'absència del compromís personal li permeten escriure comentaris com el dedicat a Ramon Amigó, en l'article *Cotxo*, on no tan sols és atonyinat ell: "No sense estupefacció he constatat que aquest preciós mossarabisme ha estat silenciado en el seu pretenció llibre "Materials per a l'estudi dels NLL --- del terme de Reus", anunciat i pregonat (no sense bombo i platerets) i guardonat amb un premi, per jurats (Veny, Manent etc.): enorme maó reinflat de NPP i de carrers adotzenats i recents; en lamentar-me'n perquè hauria estat útil aportar-hi dades dels capbreus amb què va agombolant la seva espantant bola de neu, es discul-

Josep Pla: "Val la pena el que en digué Josep Pla, com a home sense prejudicis, i de sentit comú insubornable [...]"

pa en carta d'enguany amb excuses bastant fútils; l'explicació d'aquesta exclusió deu ser el prejudici amb què miren els mots i noms en -o, cofats amb la gratuïta titlla de 'castellanismes' pels aficionats i professors, denunciada per Sales Vallès i el signant."

Una formació literària. El filòleg proustià es lamenta, parlant de Canidell, que "tenim fet un petit dossier sobre aquest nom, que ara no retrobo". El que el lector de Coromines retrobarà en aquest volum III és la constatació de la seva formació literària. Una línia coherent que l'agermana amb Pompeu Fabra i l'allunya de l'arbitrarisme noucentista que encara patim. Comença l'homenatge confessional pels clàssics. A més de citar-ne molts autors, comenta de passada a l'article *Cuixà*: "Tot lector dels clàssics sap [...]". Salta a Montaigne (p. 43). Continua amb Stendhal (p. 206). I s'atura, pel que fa a escriptors de fora, amb Proust. En l'article *Chalus*, aquest homenatge: "[...] *Chalus*, cap de cantó del districte de Limoges. I el nom d'un dels nobles personatges cabdals de la gran sèrie novel·lesca de Proust". Amb aquesta corda era lògic que arribés a Pla i, últimament, a Josep M. Espinàs. Els dos autors apareixen esmentats sovint. Del primer, cal retenir aquest comentari, en l'article *Cadaqués*: "Val la pena el que en digué Josep Pla, com a home sense prejudicis,

ARXIU

i de sentit comú insubornable [...]"

Josep M. Espinàs. Aquest escriptor és esmentat i elogiat sovint per Coromines.

Abans del provincianisme.

L'enyorança adopta en una ocasió la forma poètica. L'article *Catamaruc* té aquest final:

"Deixeu-me acabar amb els rebles d'un vell, enyorós del seu rondar per aqueixes terres, en el bon temps abans de la nova brotada del provincianisme:

Sobre *Catadau*
tindria un palau,
—qui pogués tornar-hi—
dels boscos al trenc,
corrent a embarcar-hi
en carrera boja,
—en albuferenc—
des de *Catarroja*!

Catamarruc i Planes,
i Margalida,
Almudaina i Gaianes,
flor de ma vida!"

Lluís Bonada